

Govern de les Illes Balears

Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General d'Administració,
Ordenació i Inspecció Educatives

EDUCACIÓ PER A LA CIUTADANIA I ELS DRETS HUMANS

Tercer cicle

La incorporació d'aquesta àrea per primera vegada com a matèria independent en el currículum situa la preocupació per la ciutadania en un lloc molt destacat del conjunt de les activitats educatives, en la mateixa línia en què ho fan els organismes internacionals com les Nacions Unides o el Consell d'Europa. També la Unió Europea insisteix en la necessitat de fomentar la ciutadania responsable en una societat democràtica com a fórmula per aconseguir la cohesió social i una identitat europea comuna.

L'aprenentatge de la ciutadania responsable, que engloba aspectes relacionats amb el coneixement i l'exercici dels drets i de les responsabilitats cíviques, exigeix un llarg aprenentatge que s'inicia quan els nins i les nines estableixen relacions afectives, adquireixen hàbits socials i aprenen tècniques per desenvolupar un pensament crític. Aquest aprenentatge requereix que els infants s'iniciïn en la participació activa al centre docent i a la comunitat on han de viure i, així, adquireixin els rudiments de la participació democràtica.

Des de l'educació infantil i al llarg de l'educació primària, en les diferents àrees, i especialment en Coneixement del medi natural, social i cultural, s'han treballat molts aspectes que són objecte específic d'aquesta nova àrea: la pròpia identitat i la de l'altre, aprendre a escoltar, a respectar el torn de paraula, a compartir i cuidar els materials, a expressar-se sol o en grup, a relacionar-se amb els seus iguals i amb els adults. En definitiva, s'han impulsat valors com l'autonomia personal, l'autoestima, l'assumpció d'hàbits socials, la manifestació del criteri propi, el respecte per les opinions alienes, el respecte pels altres, i el diàleg i la negociació en cas de conflicte en l'àmbit escolar i familiar.

Per això, en l'últim cicle de l'educació primària, moment en què s'introdueix l'àrea, els alumnes estan en condicions d'adoptar una perspectiva més àmplia que els permetrà transcendir els hàbits adquirits en relació amb el treball en grup, la participació en reunions o assemblees de classe, així com la pràctica d'hàbits socials. Igualment, els drets humans tenen caràcter universal; a aquesta edat són capaços d'entendre aquest àmbit i poden adquirir

consciència de la seva pertinença a un país i de formar part d'una societat global.

L'educació per a la ciutadania i els drets humans a l'educació primària permetrà que els alumnes tinguin un primer coneixement de l'ordenació política i jurídica de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, de l'estructura insular (consells) i de l'Estatut d'autonomia.

Els continguts s'organitzen en tres blocs en què els conceptes, els procediments i les actituds es tracten des d'una perspectiva integrada.

El Bloc 1. "Individus i relacions interpersonals i socials", tracta dels aspectes personals: l'autonomia i la identitat, el reconeixement de les emocions pròpies i dels altres. Proposa un model de relacions basat en el reconeixement de la dignitat de totes les persones, del respecte a l'altre encara que mantinguin opinions i creences diferents, de la diversitat i els drets de les persones. A partir de situacions quotidianes, es treballa la igualtat d'homes i dones a la família i al món laboral. Un aspecte prioritari, relacionat amb l'autonomia personal, és sempre l'assumpció de les pròpies responsabilitats.

El Bloc 2. "La vida en comunitat", tracta de la convivència en les relacions amb l'entorn, dels valors cívics en què es fonamenta la societat democràtica (respecte, tolerància, solidaritat, justícia, igualtat, ajuda mútua, cooperació i cultura de la pau), de com treballar la convivència i el conflicte en els grups de pertinença (família, centre escolar, amics, localitat) i de l'exercici dels drets i deures que corresponen a cada persona en el si d'aquests grups, identificant la diversitat, rebutjant la discriminació i valorant la participació i les seves vies. Així mateix, des del reconeixement de la diversitat cultural i religiosa present a l'entorn immediat i assumint la igualtat de totes les dones i els homes quant a drets i deures, es pot treballar el respecte crític pels costums i per les formes de vida diferents de les pròpies i permet proporcionar elements per identificar i rebutjar situacions de marginació, discriminació i injustícia social.

Finalment, el Bloc 3. "Viure en societat", proposa un plantejament social més ampli: la necessitat i el coneixement de les normes i els principis de convivència establerts per la Constitució, el coneixement i la valoració dels serveis públics i dels béns comuns, així com les obligacions de les administracions públiques i dels ciutadans en el seu manteniment. Alguns dels serveis públics i dels béns

comuns reben un tractament específic adequat a l'edat d'aquest alumnat; és el cas de la protecció civil, la seguretat, la defensa al servei de la pau i l'educació viària.

Orientacions metodològiques

L'aprenentatge d'aquesta àrea va més enllà de l'adquisició de coneixements. Se centra en les pràctiques escolars que estimulen el pensament crític i la participació, que faciliten l'assimilació dels valors en què es fonamenta la societat democràtica per tal de formar futurs ciutadans responsables, participatius i solidaris. En aquest sentit, els plantejaments metodològics han de ser planificats amb cura, ja que són decisius a l'hora d'assegurar que el coneixement de determinats principis i valors generi l'adquisició d'hàbits i influeixi en el comportament.

El començament de l'adolescència és una etapa de transició en la qual es modifiquen les relacions afectives. Els preadolescents s'inicien en una socialització més àmplia, de participació autònoma en grups d'iguals, en associacions diverses, etc. Convé preparar-los per a la transició a l'ensenyament secundari i al nou sistema de relacions interpersonals i institucionals que suposa una participació basada en la representació o delegació i que requereix un entrenament, i aquesta àrea és un àmbit privilegiat per fer-ho.

El tractament metodològic de l'àrea es fonamenta en dos eixos bàsics: la participació responsable i la reflexió.

Participació

L'assimilació dels continguts que prenen part en el desenvolupament de competències es fa efectiu si aquests continguts tenen sentit i si són significatius per als alumnes. Entre els continguts de l'àrea d'educació per a la ciutadania i els drets humans es troben els referents a les relacions interpersonals i socials i a la vida en comunitat, que recullen, entre d'altres aspectes, les vies de participació i de col·laboració dels ciutadans en els grups propers i en la societat, així com els principis democràtics que la regeixen. L'àmbit escolar ha d'afavorir les situacions de participació de l'alumnat en la planificació, l'organització i la gestió d'activitats relacionades amb l'àmbit

escolar o amb l'entorn, tant per al creixement personal dels alumnes com per a l'entrenament en la col·laboració social.

Dins l'aula, les activitats basades en el treball cooperatiu permeten exercitar aquests aprenentatges: des de la planificació (suggeriment de temes d'investigació, primer de forma individual i consensuats després per tot el grup), a la constitució dels grups de feina (en els quals tots han de tenir un paper actiu, s'han de valorar totes les aportacions i s'han d'oferir solucions constructives, a través del diàleg, en cas de confrontament d'opinions o de petits conflictes), fins al repartiment de tasques i l'establiment d'acords de grup sobre l'obtenció, la selecció i l'elaboració de la informació.

Les celebracions i les festes escolars són també ocasions en què els nins d'aquestes edats poden i han de fer sentir la seva veu, alhora que col·laboren amb responsabilitat en la seva organització i gestió.

L'organització de l'aula i d'altres espais del centre (biblioteca, patis...), l'assumpció de responsabilitats d'aula i de centre, les tutories a infants d'altres edats que acaben d'incorporar-se a la vida de l'escola, etc. són altres oportunitats de què disposen els infants per adquirir i posar en pràctica els valors cívics i els mecanismes de participació, així com per progressar en el reconeixement de la pròpia identitat i en autonomia. Totes aquestes activitats han d'estar regides per la igualtat de rols i pel respecte per les característiques personals dels companys.

Reflexió

Tan important com participar en la vida del centre o de l'entorn és la reflexió sobre les pròpies actuacions i sobre problemes de l'entorn pròxim o llunyà. Per a aquesta reflexió són adequats els debats, els col·loquis, les assemblees, la distribució de rols, etc., en situacions reals o simulades. Totes aquestes dinàmiques s'han de guiar pel respecte a les aportacions dels altres i per un esperit obert i crític, que permeti valorar objectivament les aportacions dels companys i incorporar-ne algunes.

Els motius de reflexió poden partir de documents o de textos escrits; de frases o cites que suscitin el pensament; d'imatges, de situacions o d'experiències aportades pels alumnes, per altres persones, dels mitjans de comunicació, de

les tecnologies de la informació i la comunicació... Són útils els treballs d'investigació sobre fenòmens o problemes per als quals sigui necessari cercar, seleccionar i elaborar informació a partir de fonts diverses.

En totes aquestes activitats, l'exposició de fets i conclusions i l'argumentació oral esdevenen destreses lingüístiques bàsiques.

Contribució de l'àrea al desenvolupament de les competències bàsiques

L'educació per a la ciutadania contribueix a desenvolupar alguns aspectes destacats de diverses competències, però es relaciona directament amb la *competència social i ciutadana*. L'àrea afronta l'àmbit personal i públic implícit en aquesta competència: propicia l'adquisició d'habilitats per viure en societat i per exercir la ciutadania democràtica. Així, l'àrea pretén el desenvolupament de nins i nines com a persones dignes i íntegres, la qual cosa exigeix reforçar l'autonomia, l'autoestima i la identitat personal, i afavorir l'esperit crític per ajudar a la construcció de projectes personals de vida.

Amb el desenvolupament de la *competència social i ciutadana* es contribueix també a millorar les relacions interpersonals en la mesura que l'àrea afavoreix la universalització de les pròpies aspiracions i drets per a tots els homes i les dones, impulsa els vincles personals basats en sentiments, i ajuda a afrontar les situacions de conflicte, ja que proposa la utilització sistemàtica del diàleg.

Perquè tot plegat sigui possible, aquesta àrea inclou continguts específics relatius a la convivència, a la participació, al coneixement de la diversitat i de les situacions de discriminació i injustícia, que han de permetre consolidar les habilitats socials, ajudar a generar un sentiment d'identitat compartida, a reconèixer, acceptar i usar convencions i normes socials, i a interioritzar els valors de cooperació, solidaritat, compromís i participació tant en l'àmbit privat com en la vida social i política, i ha d'afavorir, així mateix, l'assimilació de destreses per conviure.

A més, aquesta àrea contribueix a l'adquisició del coneixement dels fonaments i les formes d'organització de les societats democràtiques, a la valoració de la conquesta dels drets humans i al rebuig dels conflictes entre els grups humans i davant les situacions d'injustícia. Són continguts específics de l'àrea els principis continguts en la Declaració universal dels drets humans, la Convenció

dels drets dels infants i la Constitució espanyola, així com la seva aplicació per part de diverses institucions.

La identificació dels deures ciutadans i l'assumpció i l'exercici d'hàbits cívics adequats a la seva edat i a l'entorn escolar i social ha de permetre que els futurs ciutadans s'iniciïn en la construcció de societats més cohesionades, lliures, pròsperes, equitatives i justes.

Al desenvolupament de la *competència per aprendre a aprendre* s'hi contribueix en la mesura que l'àrea proposa l'estímul de les habilitats socials, l'impuls del treball en equip, la participació i l'ús sistemàtic de l'argumentació, cosa que requereix el desenvolupament d'un pensament propi. La síntesi de les idees pròpies i alienes, la presentació raonada del propi criteri i la confrontació ordenada i crítica de coneixement, informació i opinió també afavoreixen els aprenentatges posteriors.

Des de l'àrea també s'afavoreix la *competència d'autonomia i iniciativa personal*, en la mesura que es desenvolupen iniciatives de planificació, presa de decisions, participació, organització i assumpció de responsabilitats. L'àrea entrena en el diàleg i el debat, en la participació, en l'aproximació respectuosa a les diferències socials, culturals i econòmiques i en la valoració crítica d'aquestes diferències, així com de les idees. El currículum atén, des de l'argumentació, la construcció d'un pensament propi i la presa de posició sobre problemes i possibles solucions. Amb això s'enforteix l'autonomia dels alumnes per analitzar, valorar i decidir, des de la confiança en si mateixos i el respecte per les altres persones, així com la disposició a assumir riscos en les relacions interpersonals.

Finalment, es contribuirà a la *competència en comunicació lingüística* a partir del coneixement i de l'ús de termes i conceptes propis de l'àrea. A més, l'ús sistemàtic del debat (procediment imprescindible en aquesta àrea) ajuda específicament a aquesta competència, perquè exigeix exercitar-se en l'escolta, l'exposició i l'argumentació.

Objectius

L'educació per a la ciutadania i els drets humans, en aquesta etapa, té com a objectiu el desenvolupament de les capacitats següents:

1. Desenvolupar l'autoestima, l'afectivitat i l'autonomia personal en les seves relacions amb les altres persones, així com una actitud contrària a la violència, els estereotips i els prejudicis.
2. Desenvolupar habilitats emocionals, comunicatives i socials per actuar amb autonomia en la vida quotidiana i participar activament en les relacions de grup, mostrant actituds generoses i constructives.
3. Conèixer i apreciar els valors i les normes de convivència, i aprendre a obrar d'acord amb aquestes.
4. Reconèixer que la diversitat enriqueix i que no ha de ser un obstacle per a la convivència, mostrar respecte pels costums i per les maneres de viure de persones i poblacions diferents de la pròpia.
5. Conèixer, assumir i valorar els principals drets i obligacions que deriven de la Declaració universal dels drets humans, de la Convenció sobre els drets dels infants i de la Constitució espanyola.
6. Conèixer els mecanismes fonamentals de funcionament de les societats democràtiques i valorar el paper de les administracions en la garantia dels serveis públics i l'obligació dels ciutadans de contribuir al seu manteniment i complir les seves obligacions cíviqes.
7. Conèixer l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears en una aproximació general.
8. Conèixer les institucions autonòmiques, insulars i municipals de les Illes Balears.
9. Identificar i rebutjar situacions d'injustícia i de discriminació, mostrar sensibilitat per les necessitats de les persones i grups més desfavorits i desenvolupar comportaments solidaris i contraris a la violència.
10. Prendre consciència de la situació del medi ambient i desenvolupar actituds de responsabilitat en la protecció de l'entorn immediat.
11. Adquirir hàbits de consum racional i responsable.
12. Conèixer i respectar les normes bàsiques que regulen la circulació, especialment aquelles que tenen a veure amb la seguretat.

Continguts

Bloc 1. Individus i relacions interpersonals i socials

- Autonomia i responsabilitat. Valoració de la identitat personal, de les emocions, del benestar i dels interessos propis i dels altres. Desenvolupament de l'empatia.
- La dignitat humana. Coneixement i valoració dels drets humans i dels drets de la infància. Establiment de relacions entre drets i deures.
- Reconeixement de les diferències de sexe. Identificació de desigualtats entre dones i homes i valoració de la igualtat de drets de dones i d'homes a la família i al món laboral i social.

Bloc 2. La vida en comunitat

- Identificació dels valors cívics de la societat democràtica: respecte, tolerància, solidaritat, justícia, cooperació i cultura de la pau.
- Aplicació dels valors cívics en situacions de convivència i conflicte a l'entorn immediat (família, centre escolar, amistats, localitat). Desenvolupament d'actituds de comprensió i solidaritat, i valoració del diàleg per solucionar els problemes de convivència i els conflictes d'interessos en la relació amb les altres persones.
- Valoració de la convivència intercultural en les escoles de les Illes Balears com a font d'enriquiment.
- El dret i el deure de participar. Valoració de les diferents vies de participació.
- Responsabilitat en l'exercici dels drets i els deures individuals que corresponen a cada infant com a membre dels grups en què s'integra i participació en les tasques i decisions dels grups.
- La diversitat social, cultural i religiosa. Respecte crític pels costums i per les formes de vida diferents de la pròpia. Identificació de situacions de marginació, desigualtat, discriminació i injustícia social.

Bloc 3. Viure en societat

- La convivència social. Necessitat de dotar-nos de normes per conviure. Coneixement i valoració dels principis de convivència que estableix la Constitució espanyola.
- Identificació, valoració, respecte i cura dels béns comuns i dels serveis públics que els ciutadans reben de l'Estat (Ajuntament, Comunitat Autònoma o Administració central de l'Estat), i valoració de la importància que tothom contribueixi al seu manteniment a través dels impostos.

- Hàbits cívics. Reconeixement del paper de la protecció civil i la col·laboració ciutadana enfront dels desastres. La seguretat integral dels ciutadans. Valoració de la defensa com un compromís cívic i solidari al servei de la pau.
- Consum racional i responsable. Reconeixement de la influència del missatge publicitari en els models i hàbits socials.
- Respecte per les normes de mobilitat viària. Identificació de causes i grups de risc en els accidents de trànsit (vianants, viatgers, ciclistes, etc.).

Criteris d'avaluació

1. Mostrar respecte per les diferències i les característiques personals pròpies i dels companys, valorar les conseqüències de les pròpies accions i responsabilitzar-se'n.

Amb aquest criteri d'avaluació es pretén valorar si els alumnes manifesten, a través dels seus comportaments quotidians, un coneixement de les pròpies característiques i si exerceixen una autoregulació de les emocions i dels sentiments. També es vol comprovar si reconeixen els sentiments i les emocions en les persones que els envolten, si accepten les diferències interpersonals i, en definitiva, si es responsabilitzen de les pròpies actuacions i adopten actituds constructives i respectuoses davant les conductes d'altri.

2. Argumentar i defensar les pròpies opinions, escoltar i valorar críticament les opinions dels altres, mostrant una actitud de respecte per les persones.

Amb aquest criteri es vol avaluar la capacitat de l'alumnat, en les situacions habituals de classe, per utilitzar el diàleg a l'hora de superar divergències i d'establir acords, així com de mostrar, mitjançant la seva conducta habitual i el llenguatge, respecte i valoració crítica vers tothom, independentment de l'edat, sexe, raça, opinions, formació cultural i creences.

3. Acceptar i practicar les normes de convivència. Participar en la presa de decisions del grup utilitzant el diàleg per afavorir els acords i assumint cadascú les seves obligacions.

Aquest criteri valorarà el grau de participació individual en les tasques de grup i el grau de compliment de les tasques que li corresponen. Igualment, es valorarà si en les

relacions personals, amb els seus iguals i amb els adults, els alumnes assumeixen i practiquen les normes de convivència, el diàleg i el respecte per les altres persones.

4. Conèixer alguns dels drets humans recollits en la Declaració universal dels drets humans i en la Convenció sobre els drets de l'infant i els principis de convivència que recull la Constitució espanyola, i identificar els deures més rellevants associats a aquests.

Aquest criteri pretén avaluar si es comprèn la necessitat de dotar-se de normes per poder conviure harmònicament, i si coneixen i valoren, encara que sigui de manera molt general, els drets de l'infant, els drets humans i els drets fonamentals recollits en la Constitució espanyola, de manera que se'n reconegui el caràcter universal i la importància com a pilar bàsic de la convivència. Naturalment, no es tracta memoritzar cap text, sinó que expliquin alguns dels drets i deures més significatius i com contribueixen a una millor convivència.

5. Reconèixer i rebutjar situacions de discriminació, marginació i injustícia, i identificar els factors socials, econòmics, d'origen, de gènere o de qualsevol altre tipus que provoquen aquestes situacions.

Amb aquest criteri es pretén valorar si l'infant ha desenvolupat la capacitat d'identificar, reconèixer i verbalitzar situacions injustes, tant en el seu entorn com a través de la informació que proporcionen els mitjans de comunicació. També es valorarà si identifica, amb exemples raonats, els factors que provoquen les marginacions o discriminacions que se'n deriven i si en rebutja les conseqüències.

6. Posar exemples de serveis públics prestats per diferents institucions i reconèixer l'obligació dels ciutadans de contribuir al seu manteniment a través dels impostos.

En primer lloc, el criteri permet avaluar els coneixements que posseeixen sobre els serveis públics que tots rebem de les administracions. Haurà d'il·lustrar aquest coneixement amb exemples referits a serveis que ofereixen l'Ajuntament, la Comunitat Autònoma i l'Administració central de l'Estat i amb arguments sobre la importància de la qualitat de gestió d'aquests serveis per a la vida de les persones. Igualment, es pretén valorar si reconeix, com a contrapartida, que els ciutadans han de col·laborar, mitjançant els impostos, en el manteniment de les institucions i dels serveis que aquestes ofereixen.

7. Explicar el paper que compleixen els serveis públics en la vida dels ciutadans i mostrar actituds cíviques en aspectes relatius a la seguretat viària, a la protecció civil, al consum responsable, a la defensa al servei de la pau i a la seguretat integral dels ciutadans.

A partir d'aquest criteri d'avaluació es pretén comprovar si reconeixen i si saben explicar, oralment i per escrit, la importància que tenen determinats serveis públics (educació, sanitat, subministrament d'aigua, transports, etc.) per al benestar dels ciutadans. També es valorarà si assumeixen la responsabilitat que els correspon com a membres d'un col·lectiu en situacions quotidianes o d'hipotètic risc, i si mostren actituds cíviques en aspectes com la conservació del medi ambient, de l'entorn i dels béns comuns.